

mål¹+mæle

Talsystemer og sprog,

engelsk udtale af romanske importord, hver fjortendes dag og andre læserspørgsmål og svar finder du på *side 2.*

Hvem tyrede Europa?

Og hvad betyder navnet *egentlig*? Find svaret *side 10.*

Erik og sætningsskemaet

Professor Lars Heltoft ser på sin nyligt afdøde kollegas bidrag til videreudviklingen af Diderichsens klassiske strukturbeskrivelse af sætninger på *side 12.*

Det musikalske komma

Kommaet er hverken rigtigt eller tørt. Det er som en tone i en sang. Se hvordan *side 20.*

Fra Dansevise til Only Teardrops

Beretningen om den historiske anglicisering af dansk melodigrandprix får du *side 25.*

Blomstrende sprog

Gæt med i *Sprogviden*, der denne gang fokuserer på botanisk vokabular.

Se bagsiden.

Spørgsmål og svar om sprog **2**

Side 9-etymologien: Europa **10**

Glæden ved sætningsskemaet **12**

Er komma en node? **20**

Velkommen i Mål og Mæle **24**

Melodigrandprix og sprogene – eller sproget? **25**

Sprogviden med botanisk tema **32**

En *au pair*, det er sådan en slags tjener, man har derhjemme. *Pige, 10 år.*

Spørgsmål og svar om sprog

Denne brevkasse bringer spørgsmål og svar om sprog, men også fine detaljer i sproget som man bliver opmærksom på, og som man vil gøre andre bekendt med. Går du rundt og tænker på sproglige spørgsmål, så send et brev om dem til redaktionen. Vi vil svare på brevet hvis vi kan. Ellers kender vi nok nogen vi kan sætte til det. Send brevet til:

redaktion@maalogmaele.dk

? Kære redaktion

Jeg er helt flov over – efter jeres gæstfrihed overfor mine spørgsmål i sidste nummer af *M&M* – at fyre en KlågeÅge af, men jeg mener at have fundet to fejl i jeres Sprogviden-svar, nemlig i 4 & 9.

Ad 4) Mener helt bestemt, at der ikke kan vrides en gnalling sølv ud af Argentinas undergrund. Det var spaniernes drøm, men navne-magien virkede ikke. Sølv var der derimod i bolivianske Potosí, der en overgang var verdens næststørste (og dyreste) by.

Ad 9) Bandarilleros stikker en masse små flagudsmykkede sværd i nakken på tyren, for langsomt at udmatte den ved blodtab og svækkelse af musklen, så det hele bliver nemmere for toreroen/matadoren, der afslutter »kampen« ved at stikke

et sværd gennem halshvirvel og ned i hjertet.

*Gorm Rasmussen,
Askeby*

! Kære Gorm

Tak for dine klåge kommentarer.

I forklaringen af Argentinas navn (at det skyldes udbredte sølvforekomster) burde vi have skrevet »som skyldes *håbet om* udbredte sølvforekomster«.

Hvad angår *banderilleroen* fortæller Gyldendals Store Danske rigtigt nok, at denne anvender spyd kaldet *banderillas*, og altså ikke et sværd, som vi fejlagtigt skrev. Og det sker, inden matadoren giver tyren dødsstødet med sit sværd.

? Sproglige frimærkemysterier

Som filatelist med interesse for bl. a. engelske (britiske) frimærker har jeg ofte undret mig over tre forkortelser på mærkerne, nemlig »ND« og »ST« efter værdiangivelsen på blandt andet Dronning Elisabeth-mærkerne. Et andet mysterium for mig er mærker uden værdiangivelse, men udelukkende med et »E«. Kan *Mål og Mæle* hjælpe?

*Venlig hilsen
Mogens Andersen,
Farum*

! Her er redaktionen ikke kompetent nok. Men mon ikke nogle af læserne ligger inde med den fornødne eksper-tise?

Red.

? Hver fjortendes dag

Kan Mål og Mæle hjælpe med en kortlægning af udtrykket »hver fjortendes dag«? Jeg har hørt det flere gange i provinsen, men jeg kan ikke huske hvor. Kan I desuden hjælpe med en forklaring på, hvor -s'et kommer fra? Er det dialekt, eller er det en ældre form, som er forsvundet fra rigsdansk, som jeg går ud fra ikke bruger denne form. I hvert fald har jeg aldrig hørt den i København.

Dennis Kristoffersen,
København Ø

! Hvor kommer s'et fra?

S'et er dannet i analogi med præ-s. ptc.-former på -s (formen -ende- i ordenstallene er ikke en participiumsform, jf. fx Brøndum-Nielsen *Gammeldansk Grammatik (GG)* § 556). I gammeldansk var formen på -ende aktiv, og formen på -ende-s passiv, men i 1400-tallet begynder man at bruge begge former »i flæng«. Karen Margrethe Pedersen har skrevet om det i et kommende bind i den nye sproghistorie, og ellers *GG* selvfølgelig, § 879,3 og § 940. I *Ømålsordbogen* forekommer de ofte, fx *højtravende(s)*, *gloende(s)* og mange andre, jf. artiklen -ende II.

Er det dialekt?

(1) ja, s-formerne ved ordenstal er

formodentlig dialektale. Formerne findes i dialekterne, tilsyneladende dog næsten udelukkende i forbindelsen »hver ottendes/fjortendes dag«, netop det udtryk spørgeren har bemærket, jf. *Ømålsordbogen fjortende* og -ende III, Feilberg *fjortende* og *ottende*, og *jyskordbog.dk fjortende*.

Brøndum-Nielsen nævner kun en enkelt s-form ved ordenstal på -ende i *GG* (§ 556, indledning og stk. 7), fra Sønderjylland, jf. i øvrigt kortet ved *fjortende* på *jyskordbog.dk*. *Jysk Ordbog* bemærker dog at netop s-formen i forbindelsen *hver fjortendes dag* ofte forekommer uden for Sønderjylland. Feilberg nævner Agger, og jeg kender faktisk selv *hver fjortendes dag* fra Thy. I *Ømålsordbogen* er udtrykket optegnet spredt på Sjælland, og på Vestfyn.

(2) s-præs.ptc.-formerne er derimod ikke dialektale sproghistorisk set. De er bevaret i dialekterne, og i den forstand er de dialektale i dag, men da de som nævnt var almindeligt udbredte fra 1400-tallet, skal de dialektale former af præ-s.ptc. forstås som relikter, altså rester af en almindelig udbredt form. Inden for dialekterne er s-formerne i præ-s.ptc. enerådende på Bornholm, almindelige øst for Storebælt (undtagen Vestlolland), sporadiske på Vestlolland, Fyn og Langeland, og næsten forsvundet i Jylland (undtagen i stivnede fraser).

Er det en ældre form?

s-formerne forekommer ikke i moderne rigsmål, så ja. Jf. i øvrigt ovenfor.

Henrik Hovmark,
ph.d., lektor,
redaktør på *Ømålsordbogen*,
Institut for Nordiske Studier og
Sprogvidenskab,
Københavns Universitet

? Udtale af romanske låneord med vokal-endelse på engelsk

Er der nogen, der kan forklare, hvorfor engelsktalende tilsyneladende tenderer mod at udtale ikke helt integrerede låneord fra fx fransk, italiensk og spansk med diftongering, når de ender på vokal? Det kunne se ud, som om der især er tale om betonedede slutstavelser, men der er også eksempler på ubetonede. Her er et par eksempler:

(1) *déjà vu* > [vuw] (jeg husker en Monty Python-sketch om emnet, hvor Michael Palin klart udtaler ordet diftongeret)

(2) *Monet* > [-nei] (den første den bedste amerikanske video om den berømte impressionist, jeg fandt på nettet, bekræftede hypotesen med udtalen af malerens navn som [klå:d mow'nei])

(3) *presidente* > [-tei] (jf. fx den britiske popgruppe Duran Durans sang *Meet el Presidente* fra 1986, hvor de tydeligvis synger udlyden som tvelyd)

Kan engelsktalende i almindelighed

ikke høre, at der er tydelig forskel på en diftong og en monoftong, og bliver de bare »tvunget« ud i tvelydsudtale i denne position af ordet? Eller er tendensen slet ikke så systematisk, som jeg tror, men bare nogle løsrevne, tilfældige eksempler, der afviger fra dansk? Men selv i så tilfælde savner jeg en forklaring.

Sabine Nielsen,
Randers

! Der er noget om at romanske ord med kort vokal som sidste lyd tenderer mod at have tvelyd, eller diftong, i denne stavelse, selv om vokalen på det oprindelige sprog er en kort monoftong. Det ser vi i hvert fald i de to sidste af læserens eksempler, det franske navn *Monet* og det spanske ord *Presidente*, som begge ender på korte e-lyde (der minder lidt om hhv. dansk e i *et* og dansk æ i *mæt*). På engelsk udtales endelserne med diftong, som i engelsk *say*, i hvert fald på den engelske standardaccent der kaldes Received Pronunciation, eller RP, også kendt som *the Queen's English* eller *BBC English*. Tilsvarende udtales romanske ord der ender på o-lyd altid med en ow-diftong, fx fransk *escargot*, *Bardot*, *bon mot*, spansk *Franco*, *amigo*, *eldorado*, eller italiensk *allegro*, *falsetto*, *bravo*. Bemærk at det i disse eksempler ikke er afgørende om slutstavelsen har tryk (som i de franske ord) eller ej (som i de spanske og italienske ord). Ordet *bravo* kan endog udtales med tryk på første eller sidste stavelse uden anden lydlig forskel. Og det er faktisk

heller ikke afgørende om *e-* eller *o-*lydene står til sidst i ordet – de skal blot stå til sidst i en stavelse, hvilket vi kan se af to af læserens eksempler – *déjà* (*vu*) og *Monet* – hvor de første stavelser har diftonger.

Hvis vi skifter fokus til eksemplet *déjà vu*, kunne det umiddelbart se ud til at det styrker ideen om at romanske ord med kort vokal til sidst i ordet får diftong på engelsk, men denne vokal klassificeres faktisk normalt som en monoftong. I visse accenter – herunder moderne RP – har vokalen dog ofte hørbar glidning, som læseren også havde hørt hos Michael Palin. Men i mange tilfælde er der blot tale om en lang monoftong ikke ulig det danske *u* i *huse*. Vi finder i øvrigt denne *u*-lyd ikke kun i ord der på fransk ender på kort *u*, men også kort *y*, fx *fondue*, eller *ø*, som i *adieu*. Men den korte *ø*-lyd bliver i engelsk nok oftere til den *ørh*-lyd man finder i *her*, *nurse*, fx i *auteur*, *pas de deux*, hvoraf den sidste dog i amerikansk engelsk også kan have langt *u*.

I eksemplerne *pas de deux* og læserens *déjà* (*vu*) finder vi kort *a* i fransk. Og i begge tilfælde bliver lyden til et langt *ah* som i engelsk *palm*, *car*. Det samme gælder sidst i spanske ord som *chihuahua* og italienske som *pietà*.

De er alle lange vokaler

Med observationen af at korte romanske vokaler ikke kun bliver til diftonger som *ay* eller *ow* (eller med lidt god vilje *uw*) men også lange

(entydige) monoftonger som *ørh* og *ah*, kan vi konkludere at det alle eksempler har til fælles, ikke er diftongering men vokallængde. Alle de engelske vokaler er nemlig lange (monoftonger eller diftonger). Sådanne vokaler kaldes også ofte frie vokaler, netop fordi de er frie til at stå i (ordfinal) åben stavelse, dvs. uden en efterfølgende konsonant i samme stavelse. På engelsk er de korte vokaler nemlig generelt forhindret i at stå i denne position. De engelske korte fuldvokaler i ord som *bet*, *bat*, *bus*, *boss* er derfor ikke mulige substitutter for romanske kortvokaler som *e*, *a* og *o*.

En diftong er ikke altid en diftong

Og skal vi lige vende tilbage til de ovennævnte diftonger, *ay*, *ow* (og måske *uw*), så er det værd at bemærke at de jo ikke er diftonger i alle engelske accenter. I mange accenter, herunder adskillige nordengelske og skotske, realiseres disse vokaler som (lange) monoftonger. Så ligesom en taler fra Glasgow vil sige *doont noo* for *don't know*, vil hun også sige *escargoo* og ikke *escargow*. Det er altså ikke meget anderledes end variationen i udtalen af den lange *u*-lyd (se ovenfor).

Og så til undtagelserne

Der er dog et par engelske kortvokaler der kan stå til sidst i et ord (eller stavelse), nemlig dem vi finder til sidst i *better*, *sofa* og *city*. Vokalen i *better*, *sofa* lyder omtrent som den

danske vokal i *Peter* og den i *city* er omtrent som i dansk *fattig*. For begge vokaler gælder at de kun kan stå i ubetonet stavelse. Man kan derfor erstatte den korte franske vokal *i* i *Chablis* med engelsk kort *i* når denne vin skal på engelske middagsborde, fordi trykket samtidig placeres på første stavelse. Men på amerikansk engelsk, hvor trykket bevares på sidste stavelse, må man i stedet bruge det lange *i* som i *free* (i øvrigt en alternativ mulighed i accenter i England).

Den korte, altid ubetonede, og »neutrale« vokal i *sofa*, som man undertiden kalder »schwa«, kan således bruges for den tilsvarende schwa-lyd i fransk, fx i *fleur-de-lis*. Og den kan undertiden bruges for en fransk fuldvokal som *e* i *debris*, men kun hvis trykket bevares på anden stavelse, som det oftest gør i amerikansk engelsk. Dette er måske udtryk for en større grad af integration i engelsk, men i England er man gået endnu længere i denne proces, så her vil trykket oftest ligge på første stavelse, hvor man så har enten kort eller lang fuldvokal. I spanske og italienske ord kan man finde schwa som erstatning for en *a*-lyd, jf. vores tidligere eksempler *amigo*, *allegro*. Schwa kan også forekomme til sidst i romanske ord, men i så fald kun for vokalen *a*, som i *America*, *amiga*, *guerrilla*, og ikke for *o* eller *e*.

Systematisk udtale – men anderledes end på dansk

Der er med andre ord tale om en

ganske systematisk brug af lange vokaler (monoftonger eller diftonger) i engelsk i ord der i deres romanske ophav har kort fuldvokal i ordudlyd, og systematikken skyldes den begrænsning at korte fuldvokaler i engelsk kun kan optræde umiddelbart før en konsonant i samme stavelse. I sammenligning er dansk noget mere tilgivende overfor fuldvokaler uden efterfølgende konsonant. I ubetonet stavelse har vi eksempler som *sofa*, *dato*, *tabu* men dog ikke finalt *e*, og selv om dansk generelt ikke har betonet kortvokal til sidst i et ord (her vil en vokal normalt være lang og have stød), forekommer det i fx *nu*, *ha!*, *fy!*. Uanset årsagen kan vi konstatere at dansk gerne tillader kort betonet eller ubetonet *o*, *a*, *y*, *ø* i romanske ord som *amigo*, *Degas*, *deja-vu*, *adieu* – men ikke kort *e* i *Presidente*.

Christian Jensen,
ph.d., lektor,

Institut for Engelsk, Germansk og
Romansk, Københavns Universitet

? Det danske talsystems (u)logik

Til Jan Heegård Petersen og Karoline Kühl.

I skriver i artiklen om argentina-dansk, at »danske talord som bekendt ikke har ›logisk‹ opbygning«. Den bemærkning fik jeg også fra en herboende person fra Brasilien, som går på et professionelt dansk kursus. Den kunne jeg ikke have siddende på mig, så jeg forklarede hende systemet, som hun så kunne give videre til sin lærer, der åbenbart er af nyere

årgang eller ikke danskfødt – eller begge dele.

Jovist er danske talord logisk opbygget, og jeg antager, at I udmærket er klar over det. Men hvorfor så få det til at fremstå som volapyk? Der er folk, som læser det, og tror det er sandt. Fake news tror jeg, det hedder på nydansk.

*Hasse Greiner,
Bjæverskov*

! Svar fra forfatterne

Kære Hasse Greiner

Du har ret i at det danske talsystem har sin egen logik og derfor ikke kan kaldes ulogisk. Vi burde have skrevet »umiddelbart uigenemskueligt« eller lignende.

*Jan Heegård Petersen og
Karoline Kühl*

! Redaktionelt tillæg

Vi har tidligere i *Mål og Mæle* behandlet det danske talsystem, fx i 28:3+4, s. 69 (artiklen kan læses online, hvis man ikke lige har bladet liggende). Vi vil her lidt mere udførligt beskrive, hvad der er særligt ved vores system og derfor potentielt kan være en udfordring for ikke-modersmålstalende.

Først og fremmest er det selvfølgelig rigtigt, at det danske talordssystem grundlæggende er logisk opbygget og følger ganske faste regler. Vi er alle sammen helt enige om, hvordan man læser et tal som 415.321.922. Og det er ikke, fordi vi har lært lige præcis det tal som en

selvstændig enhed, men fordi vi har nogle regler, der bevirker, at vi ud fra nogle få, simple byggesten kan producere og tilsvarende afkode en praktisk talt uendelig talrække.

Men samtidig er det også rigtigt, at det danske talsystem ikke hører til i den absolutte elite af logisk opbyggede talsystemer. Der er i hvert fald tre faktorer, der gør det danske talsystem mindre gennemskueligt end andre sprogs.

Enere før tiere: På dansk (og på fx tysk, nederlandsk og slovensk) nævnes enerne før tierne i de flercifrede tal. Vi siger *en-og-fyrre*, mens man på engelsk siger *forty-one*, på svensk *fyrtyio-en*, på fransk *quarante-un* osv. Man kan her vel ikke sige, at det ene system er mere »logisk« end det andet, selv om sprogbevidste danskere med deres tendens til at komme svenskere i møde ved at sige *firti-en* synes at gå ud fra, at det er mest logisk at tælle nedad. Man kunne også have en formodning om, hvad der var hyppigst i verdens ca. 6.000 sprog, og så kunne man, hvis man havde tiden, midlerne, evnerne og forbindelserne, nok også tjekke antagelsen i praksis. På den anden side *fortsætter* vi jo ikke med at sige det laveste ciffer først, når vi tæller. Allerede fra trecifrede tal og opefter nævner vi konsekvent det højeste ciffer først, indtil vi når ned til de to cifrede og encifrede, hvor vi så bytter om. Logisk eller ulogisk? Hm, det kunne måske være en tand mere systematisk.

Idiosynkratisk system for 11–19?:

Hvis man tænker sig lidt om, kan man nok godt komme frem til at dansk *elleve*, *tolv*, *tretten* osv. hænger sammen med *en*, *to*, *tre* osv. Men hvad er *-lleve*, *-lv* og *-tten* så? Hvorfor tæller vi ikke »en-ten«, »to-ten«, »tre-ten« osv., eller endnu bedre, »en-og-ti«, »to-og-ti«, »tre-og-ti«, ligesom vi siger *enogtyve*, *toogtyve*, *treogtyve*? Der er sprog i verden, der har noget mere gennemskuelige systemer end dansk på dette punkt: På russisk siger man fx omtrent »en-på-ti«, »to-på-ti«, »tre-på-ti« osv. for *elleve*, *tolv*, *tretten* osv. Her er dansk ikke videre systematisk. Men man kan godt komme lidt videre med forklaringen.

Reminiscenser af tyvetalsystem:

I verdens sprog findes der både 10-talssystemer, 8-talssystemer, 2-talssystemer – og sikkert flere endnu. I hvert fald har vi på dansk, ikke systematisk og konsekvent, men i visse dele af vores talsystem, rester af et tidligere 20-talssystem (eller *vigesimalsystem*). Det er udelukkende sprogligt; selve talrækken er naturligvis den samme som i andre sprog. Det har vi til fælles med blandt andre aztekerne, baskerne og franskmændene (*quatre-vingt* $4 \times 20 = 80$). At man kan håndtere de forskellige mængdebetydelser korrekt, betyder i øvrigt ikke, at man nødvendigvis kan forstå endsi- *for*klare systemet for andre, ligesom Hasse Greiner har gjort. Her er et forsøg:

At vi tidligere har tænkt i portio-

ner af 20, vidner mængdebetydelser som »krydsogtværsordene« *snes* (20), *skok* (60), og *ol* (80) om, der, for det første og det sidstes vedkommende, etymologisk indeholder hhv. betydningen »tynd« og »tyk gren«. Selve ordene bruges i dag meget lidt i sig selv, men det første af dem indgår i etablerede upræcise mængdeangivelser som *snesevis* (formentlig ca. 20–50) og *en halv snes stykker*, der som regel er et vagt omfang, der befinder sig omkring 10 (se også *Mål og Mæle* 35:3, s. 7–10 om »cirkatal« i dansk og andre sprog).

På dansk kan vi sige *halvanden* og mener dermed $1\frac{1}{2}$. Det er ikke altid nemt for børn at forstå, at *halvanden* er det samme som $1\frac{1}{2}$. Reglen – at den halve skal *trækkes fra* det større tal, før det går op – er jo også lidt pudsigt (ikke »ulogisk«!). Når man først kender det princip, bliver det lidt lettere at forklare, hvorfor vi har ord som *halvtreds*, som er halvtredje ($2\frac{1}{2}$) + det næsten forsvundne *sinds* (som dog genfindes i *nogen-* og *ingen-sinde*) med betydningen »gange« + *tyve*. Det sidste led (*tyve*) er dog forsvundet fra mængdetallene, men kan endnu høres i ordenstallene: »for halvtredsindstyvende gang«. På samme måde er *tres* 3 + *sinds* + *tyve*, om end *sinds* i mængdetallet er slebet meget af. Og så fremdeles frem til 90.

Selv om det lyder sådan i dag, er det arkaiske ord *fyrretyve*, som vi kender fra eventyret om Alibaba og røverne fra *1001 nats eventyr*, netop *ikke* en refleks af det gamle tyvetals-

system. Formen skyldes det gammel-danske, altså middelalderlige *fyritiug-hu*, som betyder »fire tiere«.

I øvrigt er talordet *tyve* faktisk selv oprindelig en dannelse på baggrund af et decimalsystem (10-talssystem), idet det nok egentlig har betydet »to tiere«. (Resterne af) 20-talssystemet som lommer i enkelte europæiske sprog er muligvis fra tiden, før indoeuropæerne indvandrede til Europa for knap 5.000 år siden.

Motivet bag de forskellige talsystemer er ofte ret nærliggende: Decimalsystemet bygger på de forhåndenværende 10 fingre, som langt de fleste af os heldigvis er udstyret med, og som har en vigtig didaktisk og mnemoteknisk funktion i forhold til den kulturelle evne at tælle. 12- og 20-talssystemet er i virkeligheden lige så logisk, for med 12 suppleres fingrene med benene, og med 20 med tæerne. Ulempen ved de sidste som talrepræsentanter er, at de ikke har fingrenes og benenes fleksibilitet, med hvilke man nemt kan holde øje med hvor langt, man er nået, idet man successivt under tællingen bøjer hver enkelt finger eller modsat strækker den ud – tænk på dommeren i en boksekamp.

12-talssystemet var (i hvert fald delvis) i brug i bl.a. Babylonien og Romerriget, hvad der også er grunden til, at vi har tolv måneder på et år, 12 dyrekredstegn, 12×2 eller 24 timer på et døgn, 60 sekunder (12×5) på et minut, 60 minutter på en time, og at der tidligere gik 240 (12×20) pennies på et britisk pund. I

Storbritannien indførtes decimalsystemet i 1971.

Når alt dette er sagt, er det vores klare overbevisning, at tyvetalssystemet i dansk ikke er umiddelbart forståeligt – i modsætning til systemet med enere før tiere. Vi tror simpelt hen, at børn lærer de »vanskelige« tocifrede talord som enkeltord, uden at ænse sammenhængen med *halvanden* etc., og uden at vide eller tænke over nogen 20-talsbasis. Man kunne derfor overveje, om det er besværet værd i sprogpedagogik at prioritere forklaringen, som nok er sproghistorisk interessant, men måske ikke til stor didaktisk hjælp?

KF og TO

Side 9-etymologien:

Europa

I græsk mytologi var Zeus prototypen på den letantændelige, utro ægte-mand, til stor fortrydelse for hans lovformelige hustru, Hera. Et af målene for hans efterstræbelser var den smukke fønikiske prinsesse Europa. Da Zeus så hende plukke blomster på en eng, blev han straks forelsket og nærmede sig i skikkelse af en hvid tyr. Europa var let at lokke, så hun satte sig kælent op på tyren og holdt fast om dens horn. Derefter gik turen over havet til Kreta hvor Zeus, nu i menneskeskikkelse, forførte Europa der siden blev stammor til det blodtørstige uhyre Minotauros, halvt tyr og halvt menneske.

Europa var også navnet på det græske fastland og i bredere forstand Grækenland i modsætning til Asien, og senere kom det til at betegne hele det europæiske kontinent. Men har pigenavnet og stednavnet overhovedet noget med hinanden at gøre? Antikke forfattere mente at pigen måtte have givet navn til landområdet, men det er svært at se en dybere begrundelse for betydningsovergangen. Man har tidligere ment at navnet var et låneord fra semitisk *(')ereb ›(sol)nedgang, aften; vest‹, men for det første er den fortolkning forbundet med lydligge vanskeligheder, og for det andet er der en modsæt-

ning i at landområdet ganske vist ligger mod vest i forhold til Asien, mens derimod den fønikiske pige kommer fra øst. I nyere tid har det været foreslået at stednavnet kommer af det græske adjektiv *eurōpos* ›vid, vidtstrakt‹, så Europa er ›det vidstrakte område‹, mens oprindelsen til navnet på den mytologiske prinsesse står mere hen i det uvisse. Én fortolkning er at det oprindelig betød ›den storøjede‹, en sammensætning af *euru-* ›vid, bred‹ og *ōp-* ›øje, syn, udseende‹.

I den version af myten vi kender, var det ganske vist Zeus der var tyren, men det er sandsynligt at rollerne er byttet om i forhold til den oprindelige historie, så Europa i virkeligheden var en ko. I det mindste var en kogudinde meget udbredt i mellemøstlig religion, og hos grækerne selv gik gudinden Hera under det smigrende tilnavn ›den køjede‹, *boōpis*.

Hvis vi vil prøve at komme lidt tættere på en forklaring, skal vi til Indien. Græsk og det gamle indiske sprog sanskrit er begge indoeuropæiske sprog, dvs. de nedstammer fra et ursprog der formodentlig blev talt for omkring 6000 år siden på stepperne i det sydlige Rusland og Ukraine. Fra deres hjemland medbragte grækerne og inderne fælles

gods i form af ord, udtryk og mytologiske særtræk som man kan rekonstruere ved systematisk sammenligning.

Adjektivet *urūcī* i hunkøn bruges i den ældste indiske tekst, *Rigveda*, til at beskrive dels en ko, dels den vidstrakte jord, og selv om ordene ikke ligner hinanden særlig meget på overfladen, svarer *urūc(ī)* faktisk lyd for lyd til *eurōp(-a)*. I indisk mytologi dannede Himlen par med Jorden der jævnligt associeres med en ko – frugtbar og livgivende. Vi kan nu se

foreningen af Zeus og Europa i samme lys, Zeus som himmelguden, Europa oprindelig som koen og jorden i ét, med et navn der dels kunne forstås som den storøjede, dels som den med det vidtstrakte udsyn. Navnet på vores verdensdel bærer altså vidnesbyrd om et mytologisk-poetisk udtryk der går flere tusinde år tilbage i tiden.

Birgit Anette Olsen,
 professor, dr.phil. i Indoeuropæisk,
 Institut for Nordiske Studier og
 Sprogvidenskab,
 Københavns Universitet

Glæden ved sætningskemaet

Erik Hansens bidrag til analysen af dansk ledstilling

Af Lars Heltoft

Bag hele Erik Hansens mangeårige beskæftigelse med sprognormering, sprogiagttagelse og sproglig formidling lå hans glæde ved grammatik. Han bekendte den i radioen i en kortgenre i P1 med navnet »Glæden ved...«, fx at kigge stjerner eller at være et rodehoved og altså for Erik Hansen: *Glæden ved grammatik*.

I denne artikel vil jeg se på analysen af dansk ledstilling og på Erik Hansens bidrag til den kendte rækkefølgemodel sætningskemaet.

Sætningskemaet og vanskelighederne med det

Sætningskemaet er en beskrivelsesmodel for dansk ledstilling, udviklet af professor Paul Diderichsen (Elementær dansk Grammatik 1946).

En version med lidt andre betegnelser for dets felter og pladser er vist nedenfor (efter Erik Hansen: *Sprogiagttagelse*, 1966). Pointen er at de fleste ledtyper har deres særlige karakteristiske pladser: Det tidsbøjede verbum står på plads 2 (er det første led i centralfeltet) og fungerer som det fikspunkt de andre leds placering beskrives i forhold til. Subjektet følger umiddelbart efter på plads 3; plads 4 er stedet for forskellige former for sætnings- eller centraladverbialer. I slutfeltet står først det infinitte (ikke-tidsbøjede) verbum, dernæst objekter (indirekte før direkte) og sluttelig adverbialer af forskellig type. I forfeltet kan næsten enhver ledtype stå.

Skema for fremsættende sætninger						
Forfelt	Centralfelt			Slutfelt		
	verbal	subjekt	centraladverbial	verbal	objekter	Adverbialer
så	havde	han	vist	glemt	paraplyen	igen
han	havde		vist	givet	hende paraplyen	tilbage
så	havde	de	til sidst	smidt	alle møblerne	ud
hun	havde		da	gjort	ham glad	igen
arbejde	gider	han	ikke			
han	gider		ikke	arbejde		

I figur 1 analyseres følgende eksempler:

så havde han vist glemt paraplyen igen
han havde vist givet hende paraplyen tilbage
så havde de til sidst smidt alle møblerne ud
hun havde da gjort ham glad igen
arbejde gider han ikke
han gider ikke arbejde

Paul Diderichsen regnede prædikativer (omsagnsled til grundled og genstandsled) for substantiviske led og opfattede dem som en undertype af objekterne (de substantiviske led i slutfeltet). Det er som vi kommer tilbage til, et stort problem i analysen. Paul Diderichsen var også selv klar over at der var problemer med adverbialplaceringerne i slutfeltet. Der kunne stå flere forskellige adverbialtyper i slutfeltet, og rækkefølgen var ikke vilkårlig.

så havde de smidt alle møblerne ud (fast adverbial) i gården (fast adverbial) til sidst (frit adverbial)

Dette problem med adverbialtyperne og deres placering var Erik Hansens første udfordring med sætningsskemaet.

Erik Hansen forstod at man først måtte have rede på hvilke adverbialtyper der findes, og hvordan de forholder sig til prædikativerne. Ganske vist har han gemt sin analyse i en svensk seminarberetning (Erik Hansen 2001 [1966]: Prædikativ og adverbial. Et eksperiment i traditio-

nel grammatik. I: Bengt Loman og Bengt Sigurd (red.), *Förhandlingar vid sammankomst för at dryfta frågor rörande svenskans beskrivning II*), men forholdet mellem de faste adverbialer og prædikativerne udredes klart. »Fast prædikativ og fast adverbial alternerer: en konstruktion indeholder enten fast prædikativ eller fast adverbial, aldrig begge dele« (2001 [1966]: 25). Alternationen er meget tydelig efter kopulaverbet *være* (traditionelle beskrivelser i parentes):

han er intelligent (adjektiv som prædikativ)
han er i godt humør (adverbial bestående af præposition + styrelse)
han er hjemme (adverbial bestående af adverbium)

Erik Hansen gør også opmærksom på muligheden for sideordning og citerer (sandelig fra Diderichsens *Elementær dansk Grammatik*): *han var rask, oppe og i god Bedring*. Her synes Diderichsen ikke selv at have opdaget konsekvensen. De tre led kan sideordnes, og led der kan sideordnes, hører funktionelt set til den samme kategori.

Sideordning og alternation er slagfaste og anerkendte kriterier for at noget hører til samme kategori. Der findes altså faste adverbialer der hører til samme kategori som traditionelle prædikativer.

Erik Hansen deler derefter op i undertyper. I forkortet fremstilling med mine eksempler, først med *være* som det statiske kopula:

Med adjektiv*han er usikker**hun er gravid***Med adverbium***hun er hjemme***Med præposition + styrelse***han er i tvivl**hun er med barn***Med præposition + styrelse***hun er i seng*

Dernæst med kopula der betegner forandring:

Med adjektiv*han blev usikker**hun blev gravid***Med adverbium***hun kom hjem***Med præposition + styrelse***han blev/kom i tvivl**hun blev med barn***Med præposition + styrelse***hun kom i seng*

Som forandringskopula bruges *blive*, dog ikke hvis forandringen er rumlig. Da hedder det *komme*. Rumlige metaforer kan af og til svinge mellem *blive* og *komme*, jf. *hun blev/kom i tvivl*.

Prædikativerne er altså en mere omfattende kategori end traditionen antager.

Sætningsskemaet og adverbialerne

Når alle disse prædikativer udelukker hinanden i sætningen, står de så ikke på samme plads? Det foreslog jeg i

1990'ernes første halvdel («Revision af indholdsfeltet», i 4. *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*, 1993; »Danish predicative adjectives and adverbials as valency bearers« i *Studies in Valency* 1, 1995; jf. også L. Brink, »Den danske *der*-konstruktion« i *Danske Studier* 1997).

Erik Hansen tager så vidt jeg kan se ikke skridtet fuldt ud, men skelner i en artikel fra 1970 («Sætningsskema og verbalskemaer« i *NyS* 2) mellem pladsen for faste adverbialer og P-pladsen til prædikativer, altså med analyser som:

	Slutfelt			
	V	DO	P	Adv.
hun var	blevet		gravid	
hun var	blevet			med barn
hun var	kommet			i tvivl
han havde	bragt	hende		i tvivl
hun havde	gjort	ham	usikker	

Problemet vokser hvis man tilføjer endnu et traditionelt fast adverbial til disse prædikative led:

hun var kommet i tvivl om ham
hun var blevet usikker på ham

Traditionelt ville man formentlig opfatte de kursiverede led som underordnede led til *i tvivl* og *usikker*, men i Grammatik over det Danske Sprog blev vi enige om at analysere

de omskrevne verbalformer (1 og 2) som i prædikativkonstruktionerne, nemlig det man kalder enhedstryk. Hjælpe- og kopulaverbet får reduceret tryk, betegnet med sænket 'o' som i [o_{har}]; hovedverbet og prædikativet har fuldtryk, betegnet med hævet streg som i [l_{set}]. Enhedstrykket markerer at de to led er en sammensat helhed. Med denne analyse får vi uden videre en mere konsekvent analyse af slutfeltet:

	Slutfelt			
	V	DO	P	Adv.
<i>hun var</i>	<i>kommet</i>		<i>i tvivl</i>	<i>om ham</i>
<i>hun var</i>	<i>blevet</i>		<i>usikker</i>	<i>på ham</i>
<i>han havde</i>	<i>bragt</i>	<i>hende</i>	<i>i tvivl</i>	<i>om ham</i>
<i>hun havde</i>	<i>gjort</i>	<i>hende</i>	<i>usikker</i>	<i>på ham</i>

disse led som primære sætningsled. Det følger af at prædikativerne alle sammen opfører sig som det man nu kalder sammensatte prædikater, hvor prædikativerne svarer til et (infinit) hovedverbum og kopulaverbet til et hjælpeverbum. Altså fx:

1. *hun [har set] på ham* [o_{har} l_{set}]
2. *han [blev gift] med hende*
[o_{blev} l_{gift}]
3. *hun [er usikker] på ham*
[o_{er} l_{usikker}]
4. *hun [kom i tvivl] om ham*
[o_{kom} i l_{tvivl}]

I kolonnen til højre kan man se hvordan trykfordelingen er den samme i

For nu at rydde enhver misforståelse af vejen kan vi også omdøbe pladsen Adv. Den type led der kan stå der, er nemlig snarere det man kalder præpositionalobjekt eller middelbart objekt, og det vil være en god ide at undgå at kalde sådanne led for adverbialer. ML står for middelbart (valens)led.

	Slutfelt			
	V	DO	P	ML
<i>hun var</i>	<i>kommet</i>		<i>i tvivl</i>	<i>om ham</i>
<i>hun var</i>	<i>blevet</i>		<i>u-sikker</i>	<i>på ham</i>

Ellers rydder Erik Hansen pænt op i adverbialtyperne og deres placering. Hvad de frie adverbialer angår kan der skelnes mellem sætningsadverbialer (der udsiges om hele sætningen og efter Erik Hansen står på pladsen a1), tids- og stedsadverbialer (der udsiges om verbalhelheden og hos ham står på pladsen a2) og mådesadverbialer (der udsiges om verbalet og har betegnelsen a3).

Meget er faldet på plads stykkevis, men den grundlæggende analyse er Erik Hansens analyse af visse adverbialer som prædikativer. Således kan kategorianalysen og ledstillingsanalysen spille sammen.

Imperativens fundamentfelt

Erik Hansen vendte tilbage til sætningsskemaet i en artikel fra 1986 med titlen »Imperativens fundament-

Skema for fremsættende sætninger								
Forfelt	Centralfelt			Slutfelt				
	verbal	subjekt	a1	verbal	IO DO	P	ML	a2
<i>hun</i>	<i>havde</i>			<i>været</i>		<i>i tvivl</i>	<i>om ham</i>	<i>længe</i>
<i>hun</i>	<i>var</i>		<i>jo</i>	<i>blevet</i>		<i>usikker</i>	<i>på ham</i>	<i>på bryllupsdagen</i>
<i>så</i>	<i>var</i>	<i>de</i>		<i>kommet</i>		<i>ned</i>	<i>til grænsen</i>	
<i>så</i>	<i>havde</i>	<i>de</i>		<i>smidt</i>	<i>møblerne</i>	<i>ud</i>	<i>i gården</i>	<i>til sidst</i>

Betegnelsen a1 står for positionen for centraladverbialer (sætningsadverbialer), a2 for tids-, steds- og omstændighedsadverbialer; men der er også en position a3 for mådesadverbialerne (MA):

felt. Et råmateriale« (NyS 16/17, 99-104). Her ville han gøre op med den udbredte forestilling at imperativer ikke har fundamentfelt (den klassiske betegnelse for forfeltet). Artiklen viser hans sans for at inddrage fæno-

	Slutfelt					a2
	V	DO	a3 (MA)	P	ML	
<i>hun var</i>	<i>kommet</i>		<i>uventet</i>	<i>i tvivl</i>	<i>om ham</i>	<i>dengang</i>
<i>hun var</i>	<i>blevet</i>		<i>hurtigt</i>	<i>usikker</i>	<i>på ham</i>	<i>efter brylluppet</i>

Sådan ser i store træk sætningsskemaets slutfelt (indholdsfelt) ud i *Grammatik over det Danske Sprog*.

mener ingen tidligere har observeret eller tillagt betydning: »men ingen grammatikere synes at have interes-

seret sig for den slet ikke så usædvanlige konstruktion med udfyldt fundamentfelt foran imperativ:

*Min Søn, om Du vil i verden frem,
Saa buk! (W.H.F. Abrahamson)«
(Erik Hansen 2001 [1986]: 213)*

Så er scenen sat, og Erik Hansen er i sit es. Han konstaterer præcist at det er betingelsessætninger der kan stå foran en imperativ. De står i såkaldt ekstraposition til venstre uden for sætningen, og i forfeltet er de repræsenteret med et anaforisk (tilbagevisende) så.

*hvis du skal have hjælp, så ring!
forudsat at der er penge tilbage, så
køb en pakke græsfrø*

Redegørelsen for de forskellige typer betingelsessætninger er mere detaljeret end vi kan komme ind på her, men næste skridt er at spørge om semantikken i disse betingelsessætninger, en strategi der har præget Erik Hansens arbejder fra begyndelsen. Syntaks er ikke formelle rammer uden indhold, men netop udtrykket for et komplekst indhold. Og det er den sammenhæng det gælder om at redegøre for.

Normale betingelsessætninger handler om betingelser eller kausale forhold i den verden vi taler om:

*hvis man skal have hjælp, så koster
det 5000 kroner
når det kun regner så lidt, så udvikles
frugterne næsten ikke*

Men når verbalet står i imperativ, er betingelsen en forudsætning for at

Professor i dansk sprog
ved Københavns Universitet
Erik Hansen

Erik Hansen døde den 2. september 2017. Han var en eminent formidler af sin viden om sprog og sprogbrug; han var dybt engageret i sprognormerings- og sprogformidlingsproblemer og udgav allerede tidligt i sit forskerliv bøger herom: Reklamesprog (1967) og Ping- og pampersprog (1970), en anvisning i at forenkle administrativ sprogbrug. Som formand for Dansk Sprognævn optrådte han myndigt og kyndigt i offentligheden og var samtidig kritisk og konstruktiv indadtil, jf. hans berømte artikel Den hemmelige præmis (1975), om principperne for Sprognævnets rådgivning. Hans grammatiske artikler er samlet i Glæden ved grammatik (2001, udg. af Henrik Galberg Jacobsen og Henrik Jørgensen). Grammatik over det danske sprog 1-3 (sm. Lars Heltoft) udkom i 2011. Egentligt faglige mindeord for Erik Hansen er Dansk Sprognævns »Mindeord for Erik Hansen«, Frans Gregersens mindeord »Den folkelige sprogprofessor« og mindeordet på Altinget.dk. Alle teksterne kan findes online.

den talendes sproghandling kan træde i kraft. Det drejer sig om det man i sproghandlingsteorien kalder vellykkethedsbetingelser eller relevansbetingelser.

*hvis du vil med, så kom kl. 3!
når du bliver tørstig, så tag en øl!*

Som Erik Hansen siger om det første eksempel. »Hvis betingelsen ›du vil med‹ foreligger, så ønsker jeg ›du kommer klokken 3‹« (2001 [1986]: 215). Måske havde »så opfordrer jeg dig til at komme kl. 3«, været mere træffende, men pointen er det klare skel mellem på den ene side betin-

gelses og kausalitet i verden, og på den anden side betingelser for at udføre en sproghandling, og det er det sidste Erik Hansens konstruktion handler om.

Har imperativen så et forfelt?

Erik Hansens beskrivelse af betingelsesætninger ved imperativ er i det store og hele dækkende, men der er en præmis der ikke er blevet lagt frem eller diskuteret, og det er om forfeltet kan identificeres som simpelthen pladsen til venstre for verbalet på 2. plads. Erik Hansen gik ud fra at denne præmis gælder, men det er ikke indlysende, og det gav gode diskussioner da vi skrev *Grammatik over det Danske Sprog*. I deklarativ sætningers forfelt kan der stå hvad som helst, og det betyder alverden for sproghandlingsmulighederne om pladsen er udfyldt eller ej. Udfyldt forfelt betyder fremsættende (konstaterende) sætning, tomt forfelt betyder spørgsmål om sandhed, om ja eller nej.

Forfelt	V	Subjekt	Slutfelt
	han	kom	for sent
	-	kom	han for sent?

Men denne semantik genfindes ikke ved imperativ, hvor det tomme felt ingen selvstændig betydning har:

	V	Subjekt	Slutfelt
så	tag		en øl!
	tag		en øl!
så	tag	du	en øl!
	tag	du	en øl!

Sammenlign:

	V	Subjekt	Slutfelt
en guldøl	tager	du	
*en guldøl	tag	du!	
*du	tag		en guldøl!

De to sidste eksempler viser at imperativsætningens indlederplads ikke er et forfelt med samme semantik som forfeltet i deklarativ sætninger. Det er egentlig ret enkelt og måske trivielt, men sætningsskemaet i dansk er klart betinget af sætningens modus. Imperativ har en særlig indlederplads hvor kun led der betegner sproghandlingens forudsætninger kan stå; tom indlederplads giver ingen særlig betydning. Deklarativ eller fremsættende sætning har ikke imperativ og har et forfelt hvor modsætningen mellem tomt og udfyldt felt er afgørende for hvilken sproghandling der kan udtrykkes.

Erik Hansens artikel var en god forudsætning for denne diskussion.

Erik Hansens produktion er bibliograferet i festskriftet til hans 70 års fødselsdag: *Sproglige åbninger. E som Erik H som 70*. Hans Reitzels Forlag 2001, s. 450–468. Erik Hansens produktion er citeret efter Erik Hansen: *Glæden ved grammatik* (udg. af Henrik Galberg Jacobsen og Henrik Jørgensen). Hans Reitzels Forlag, 2001.

Lars Heltoft,
professor i dansk sprog,
Institut for Nordiske Studier og
Sprogvidenskab,
Københavns Universitet

Svar på Sprogviden fra bagsiden

1. Tulipan kommer af det gamle tyrkiske ord for »turban«, *tülbend*, der igen stammer fra persisk *dulband*. Første stavelse kommer af sanskrit *tula* – »domuld«.
2. *Daffodils* er påskebljer. Ikke bare i Wales, men i det engelsktalende område generelt.
3. *Salvie* har sit navn fra det latinske adjektiv *salvus* »sund«.
4. Betegnelsen brugtes tidligere for skvalderkål på Bornholm.
5. *Svingermors skarpe tunge* og *husfred*.
6. Solsikker. *Helianthus* kommer af græsk *helios* »sol« og *anthos* »blomst«.
7. I andre sprog har mælkebøtten mange betegnelser, også historisk og folkeligt. Fx svensk (*ogräs*-)maskros og fransk *pissenlit* (»tis-i-sengen« – planten har vanddrivende egenskaber). Det danske navn skyldes plantens mælkesaft, men vi bruger også betegnelsen *løvetand*, der henviser til bladene savtakkede form. Denne sammenligning findes også i flere andre sprog, bla. tysk og italiensk (*Löwenzahn* og *dente di leone*). Det engelske *dandelion* stammer således fra den gamle franske betegnelse *dent de lion*.
8. »Har I potter?«
9. *Campo de' Fiori*.
10. Fx *cerise* (af fransk *cerise* »kirsebær«).
11. Det kan vi faktisk ikke selv svare på. Kan nogen af læserne?
12. *Family Tree*. Den danske titel refererer til hovedpersonernes generatoner.
13. På tysk kan skummet på et glas øl bl.a. kaldes *Blume*.
14. *Amorophallus titianum* betyder frit oversat »uformelig kæmpedepnis« og henviser dermed til blomsterstanden udsende.
15. Fx *Anemone*, *Ask*, *Birk*, *Chili*, *Dahlia*, *Ege*, *Flora*, *Iris*, *Jasmin*, *Kamille*, *Kastanje*, *Lilja*, *Lilly*, *Linea*, *Lind*, *Lotus*, *Magnolia*, *Marquærite*, *Mynte*, *Paprika*, *Pil*, *Rosa/Rose*, *Timian* og *Viola*.
16. *Sig det med blomster*.
17. Tysk *Olbaum* eller *Olivenbaum* er et oliventræ.
18. Har nogen betroet dig noget *sub rosa*, »under rosen«, er det sket i forbindelse med militære efterretningstjenester står dette udtryk på et uniformsmærke.
16. *Dahlia*en, også kendt under navnet *georgine*, er opkaldt efter den svenske botaniker Anders (opr. Andreas) Dahl.

Er komma en node?

Af Hans Jacob Iversen

Kommaet har to historiske spor, sætningskomma efter 1536 og pausekomma efter 1918. Det svarer til skriftsprog og talesprog. ODS bestemmer komma som et skilletegn ud fra dets syntaktiske funktion. I det følgende gives der gode grunde til at bestemme komma som et tegn der samler det som det adskiller. Kommaets to historiske spor udtrykker kommaets dobbeltnatur. Det er gådefuldt ved på en gang at forene og adskille led.

Sproget er på den ene side musikalsk (= talesprog) og på den anden side logisk (= skriftsprog), og den kendsgerning er kilde til kommafejder mellem sprogbrugere der mener at kommaet er entydigt. Tesen her er at komma er en ligatur over sprogets dobbeltnatur. Ligaturen muliggør forskellige stilistiske funktioner mellem regelmekanik og musikalitet, her beskrevet som splint, lask og dyvel.

Splint

Komma betyder splint på græsk. Det er ikke splinten selv der stikker, men måden at bruge den på, f. eks. komma for kommaets egen skyld eller pædagogisk rigtigt. Sætningskommaet kom ind i dansk som tysk norm med reformationens skribenter; det afbilder tysk syntaks, den kirkelige pædagogik og kongemagten. Spørgsmålet er om sætningskommaet er ren hi-

storisk vedtægt? Det søges besvaret i konklusionen.

Som skilletegn er det brugt i skolen til kryds- og bolleøvelser af kyndige lærere, men også undertiden til terperi der hvor der skulle råde myndighed, kreativitet og sprogfølelse; så det sproglige forår er blevet forsømt. Ifølge den vildfarelse kan kommaet alt, og dem der ikke kan kommaet, skal mærke splinten i kødet, komma som stigma. Skal man tro en dugfrisk undersøgelse fra SDU af kommende journalisters og dansklæreres retskrivningsfærdigheder, er problemet det modsatte: kun få huller i deres kommauvidenhed. Hvad er værst?

Sætningskommaet kan overdrives til skade for ytringens musikalitet. Splinten arbejder logisk med ledrelationer og kan splitte helmeningen ad. I følgende talesprogseksempel ses sådan en kommaredundans: »Det brev, som du sagde, at jeg skulle poste, så det kunne nå frem, inden det blev jul, lover, at vi kommer til nytår«. Uden startkomma ville man slippe for 5 af de 6 kommaer, og man ville blive mindre stakåndet. Heldigvis virker åndedrættet autonomt, det styrer sproget umærkeligt mod lydenheder der interfererer med sætningskommaets logiske orden. Det er logik mod natur i en gensidig påvirkning der går mest ud over musikaliteten i helmeningen.

Lask

Kommarigorisme kan være et under-skudssymptom, f.eks. mangel på argumenter. Er det et argument for sætningskommareglen eller en ren spasme, brugt som lask, når reglen foretrækkes med begrundelsen: at »det er den jeg har lært«? Bekvemmelighed er ikke et argument, kun hvis sætningskommareglen faktisk er lært, er ytringen gyldig.

Kommareglen kan holde to positioner sammen i en selvmodsigende lask: »Det nye komma er smukkere, det passer bedre til det danske sprog, og det minder mere om den måde, man sætter komma på i Norge og Sverige. Men vores skæbne har i de seneste 500 år været blandet op med tysk sprog og kultur, og jeg tror ikke, tiden er moden til at gøre op med så mange års sprogligt instinkt og tysk kommatering. Derfor er det svært at vælge det smukke, nye komma nu« (Alex Ahrendtsen i BT 11. november 2017). Citatet viser et bevægeligt sind, viden om historien, stilistisk sans; men et ulogisk politisk kompromis.

Dyvel

Som lask dækker komma over halvgjorte argumenter. Men nu til tegnenes skabende drivkræfter. Kommaets paradigme består af en manifestation i en skriveregul og en genotype. Holberg udfolder det i Leanders monolog Den Stundesløse om strengen og nullet som tegnenes erotik. Nultegnet gør kommastrengen til dyvel mellem pigen og frieren. Fra komisk ironi over

cifrenes grafik bestemmer Holberg tegnenes genotype som erotik i Leonards lov om streger, gåder og andre listigheder:

»Kierlighed er saa sterk Passion, at man overtræder alle Grendser for at nyde det som man inderlig attraar« (Akt 3,5).

Holberg viser kommaets dobbelt-natur i Vielgeschrey selv. I scenen (Akt 2,1), hvor der skrives kontrakt om bogholderens søn og Leonora, dikterer han skriverkarlene deres kommaer, og dansk svarer igen med papirkugler. Kommaer og claudatur på parenteser holder sammen på ham i hans stress. Hvad han ikke ved, er at han styres af en halveret erotiks dybder: »At røre ved mine Papiir er at røre ved mine Øyensteene« (Akt 2,4). Kommaer begynder i kroppen og dens rytme. Kreative sprogbrugere som Leander opfatter, støttet af konteksten og af Holbergs viden om kroppens drivkræfter, komma som kærtegn under brug af Leonards lov.

Leonards lov

Ifølge Leonards lov er vellykket tegnsætning drevet af kærlighed. Det er det musikalske komma. Det blæser

Tegning: Hartmut Stockter.

liv og puls i ordene. Og det kan vises i en analyse af Christian A. Overbecks Majvise og W. A. Mozarts melodi fra 1791.

»Kom, maj, du søde, milde!« starter med tre kommaer i de første takter. Ortografisk er de skilletegn. Men i sangen skaber de enhed af lyd, pause og åndedræt, og ordene bliver stoflige og mine egne. Verset er en kærlighedserklæring i ét åndedrag. Bydemåden er spørgende, og kommaerne lader forårsforventningen vibre ubestemt som minimale åndedrætsforsinkelser og nervøsitet; kommaerne angiver den pause hvor tingene sker eller bliver til uden endnu at være. Kommaerne virker gennem kropslig, musikalsk impuls. De danner rytme, de samler en forventning, de er bindebuer. Tegnsætningen arbejder diskontinuert med takterne uden at skurre. Syntaktisk sekvens og melodi arbejder sammen i udveksling for følelsens og pulsens skyld. Kommaerne viser en erotisk vej mod fred og fylde. De er pausetegn og ligaturer, ikke skilletegn. Som ligaturer rører de ved krop, sanser og følelse. Som ubetinget primærerfaring danner de identitet og livsbane.

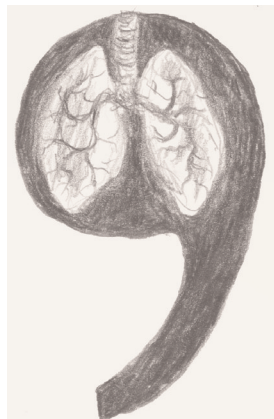
Komma udgår fra naturens orden

Ved hjælp af det musikalske komma er det nu muligt at kritisere skriveregistoristens istapklo. Der er pausekommafundamentalister og sætningskommafundamentalister. Ingen af dem kender til kommaets fulde paradigme mellem eros og konven-

tion, de skelner ikke mellem sprogkraft og skrive-regel. Og det er denne kategoriforveksling der sætter kommakrige i gang. Kommaer er imidlertid afledt af naturens

orden. Og denne er fællesmængden der kan føre til fred mellem lejrene.

Sætningskommaet strukturerer led, forbindere og logiske konstanter i en orden der er ligedannet med de første sprogbrugeres levevilkår. Når stenaldermanden søger overlevelse i jagt og fiskeri, er byttet genstanden og pilespiden hjælperen. Enhver vil kunne se at disse gentager sig i sætningens grundled, udsagnsled, genstandsled og biordsled: Stenaldermanden elsker, hvad han listigt fanger. Leddenes logik, herunder tegnsætning, er evolutionshistorisk understøttet og erkendelsesteoretisk nødvendig. Sprog er utænkeligt uden instanser som individ, person, følelse, bevidsthed, tanke, handling, relation, tid og sted. Samme tænkning om sprogets natur har Helle Helle: »... romanen er sproget. At indholdet er bygget af sprog. At f.eks. noget sørgeligt eller sjovt afhænger lige så meget af gramma-

Tegning: Hartmut Stockter.

tikken, som af selve ordenes betydning. Der kan være meget humor i et komma«.

Også pausekomma og dets varianter har naturen med sig. De bygger på et lyd- og åndedrætsprincip som gælder i talesproget. Talen sekventeres af krop, åndedræt, rytme, tryk, længde, pause og takt: »Et komma kan være ligesom den pause, der er i et åndedræt«. Da meget skriftsprog er talesprogsnært, slår naturen igenem med et lydprincip for tegnsætningen.

Kommafundamentalister anerkender ikke de to ligeværdige, naturgiv-

ne principper for sprogb brug, men vil gøre det ene til en skriveregul. Valgfrit startkomma udtrykker tegnsætningens to-naturlære, hvor kreativitet og tankeorden rummes i samme ligatur. Hvem kan have noget imod at reglen rummer et lydprincip som skribenter frit kan bruge? Og hvorfor har modstandere af sætningskommaet aldrig indrømmet at kommaet er en dyvel der holder led sammen, ikke en huggesplint? Er komma ikke et livstegn? Måske endda et kærtegn? Og er der ikke forskel på skriveregul og skrivekraft?

*Hans Jacob Iversen,
cand.mag. i Dansk og Filosofi,
censor og redaktør*

mål+mæle

GRUNDLÆGGERE: †Erik Hansen og Ole Togeby.

ISSN 0106-567XP.

Hjemmeside: www.malogmæle.dk

Mål og Mæle udgives i samarbejde med Institut for Engelsk, Germansk og Romansk samt Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab ved Københavns Universitet.

REDAKTION: Ken Farø og Thomas Olander.

VIDENSKABELIGT PANEL: Kasper Boye, Carsten Elbro, Holger Juul, Jørn Lund og Eva Theilgaard Brink.

LÆSERPANEL: Anders Bay, Jørgen Buur Jakobsen og Karsten Matzen.

REDAKTIONSSEKRETÆR: Lene Vinther Jensen.

ILLUSTRATOR: Hartmut Stockter.

TYPOGRAFISK DESIGN: Henrik Birkvig.

SKRIFT: FF Olsen. SATS: Sven Elbro.

TRYK: Publikom – Københavns Universitet.

EKSPEDITION OG ABONNEMENT: Blad og plakat kan fås i Netbutikken via www.malogmæle.dk eller hos Publikom, Københavns Universitet, Karen Blixens Vej 4, 2300 København S. Tlf. 35 32 91 61.

Opsigelse af abonnement sendes til redaktionen@malogmæle.dk.

Mål og Mæle udkommer 3 gange pr. årgang, og abonnementsprisen er 170,00 kr. i Danmark.

Eftertryk af tekst og illustrationer er tilladt når kilden angives.

Spørgsmål til læserbrevkassen samt manuskripter til Mål og Mæle sendes til: redaktionen@malogmæle.dk

Velkommen i Mål og Mæle!

Beskæftigelse regnes generelt for en god ting. Nogle beskæftiger sig med landbrug, andre studerer, og atter andre er frimærkesamlere. Lidt mere perifert kan man beskæftige sig med prostitution, terror og menneskesmugling. Trods deres randeksistens beskæftiger slige aktiviteter millioner. Pointen er, at beskæftigelse er et uhyre vagt begreb, som vi oven i købet har et ministerium for. Tidligere kaldte man det *Arbejdsministeriet*. Men det lyder måske så svedigt og ubehageligt igen. Set fra et mere progressivt synspunkt rummer et fokus på beskæftigelse risikoen for, at en hvilken som helst beskæftigelse er bedre end ingen. Men her må vi protestere: Der er rigeligt med beskæftigelse, der ikke burde udføres.

Brugerforeningen ville være et herligt eksempel på en eufemisme, hvis ikke det lige var, fordi emnet var alvorligt: Bag det anonyme foreningsnavn, der ikke må forveksles med en filial af FDB, står misbrugere af narkotika. Man kan selvfølgelig altid diskutere, hvornår noget er misbrug. Jeg tror således roligt, man kan ansætte antallet af misbrugere i Danmark til tæt på de 5 mio., hvis både narkotika-, pengespils-, medicin-, alkohol-, sukker-, tobaks-, bil-, tv-, SoMe-, og

gamingmisbrugere tælles med. Og de kan såmænd alle føre til alvorlige problemer for både misbrugere og samfundet. Der er bare nogle misbrugere, der er lavere i hierarkiet og mere afpillede end andre. Og det er muligvis grunden til *Brugerforeningens* misbrug af sproget i form af camouflager. Men hvorfor dog ikke stå ved sagen, så vi ved hvad det drejer sig om med det samme? Brugere er vi alle af forskelligt; men *Brugerforeningens* stof er relativt specifikt.

Last chance! Tak til Roskilde Festivalen for dens betænksomme engelsksprogede annonce i den danske gratisavis B.T.metro, som nok ikke har så mange udenlandske læsere. Men engelsk er jo stadig så lækkert et sprog, at det ville være synd at bruge pengene på noget så provinssielt som en reklame på dansk til danske læsere af et dansk medium. Også tak for afsenders venlige omsorg for de stakler, der endnu ikke har sikret sig en billet. Her får de en absolut *allersidste* chance. Kunne det tænkes, at annoncen snarere havde til hensigt at sikre, at foretagendet rent faktisk ikke brænder inde med deres billetter, så det patetiske løfte om »more than 100,000 friends« måske ikke fik hold i virkeligheden? Just asking!

kf

Melodigrandprix og sprogene – eller sproget?

Af Ken Farø og Lene Vinther Jensen

Her tager vi det danske og til dels det europæiske melodigrandprix under behandling fra et sprogligt perspektiv. Der er tale om et første spadestik, idet det er vores håb, at andre vil gå mere i dybden med navnlig det internationale og fremmedsprogede perspektiv. Vi kan ikke komme til bunds i hverken tekster eller titler, men vi kaster et mere overordnet blik på sprogbrugen i navnlig dansk melodigrandprix. Først og fremmest ser vi på forholdet mellem dansk og andre sprog.

Betegnelser og forkortelser

Arrangementet, der er udgangspunktet for vores undersøgelse, blev sat i verden i 1956 under det opulente navn *Eurovision Song Contest Grand Prix*. Det blev afholdt første gang i Schweiz i den italiensktalende by Lugano i kantonen Tecino/Tessin. Den franske titel var om muligt endnu mere barok: *Grand Prix Eurovision de la Chanson Européenne* (altså omtrent »Den europæiske fjernsynssammenlutnings store sangkonkurrence«). Man aner fra begyndelsen et behov for kortformer eller deciderede forkortelser. Vi har i hvert fald brug for dem i denne artikel. Der eksisterer også allerede etablerede forkortelser, som vi er nødt til at forholde os til. Udtrykket *MGP* er i Danmark i de

senere år blevet monopoliseret af børnenes melodigrandprix; derfor holder vi os fra den forkortelse. I stedet bruger vi *DMGP* for den danske og *ESC* for den internationale konkurrence.

Begivenhedsnavn?

Navneforskningen beskæftiger sig med mange forskellige typer af *onymmer* – eller bare *navne*. Bl.a. opererer man med betegnelsen *praxonym*. Det er et navn for en begivenhed, fx historiske begivenheder som *Murens fald*, *Første Verdenskrig* og *Ungdomsoprøret*. Der er ingen tvivl om, at *ESC* er en begivenhed. Men ifølge en af de førende internationale navneforskere Damaris Nübling er eksempler som *OL*, *Roskilde Festival*, *Fodbold-VM* og altså også *ESC* faktisk i sig selv ikke begivenhedsnavne. Det skyldes, at det er tilbagevendende eller cykliske begivenheder, jf. *påske* og *torsdag*. Nu er det sandt, at den engelsksprogede verden konsekvent skriver sådanne ord med stort. Men det er blot et godt eksempel på, at initialversal ikke kan bruges som operationel definition på, at noget er et navn. Navne er (oftest) substantiver, der udpeger noget unikt, enkeltstående, singulært ude i virkeligheden – eller i fantasien. Det gør *torsdag* ikke. Og, siger Nübling, faktisk heller ikke *ESC*, for

det vender jo tilbage hvert år. Først med en datering, fx *ESC 2019*, eller en anden tilføjelse, fx en undertitel som *ESC i Hviderusland*, er der tale om en entydig udpegning af en ene-stående (i ordets pålydende betydning) begivenhed og dermed et praxonym.

Men her kan man indvende, at fornemmelsen af, at ESC nu alligevel er et navn, kan skyldes noget andet. For selv om det som begivenhedsbetegnelse (hvad det naturligvis er) med videnskabens strengeste definition muligvis ikke lever op til kriterierne, kunne der være andre navnetyper, det kunne falde ind under. Fx *institutionsnavn*, noget som Nübling ikke opererer med – hun kalder blot denne type navne for *ergonymer*, altså produktnavne. Men som institutionym (!) lander ESC i samme skuffe som *FN*, *VKR-regeringen* og *Kirken* (som organisation, ikke den enkelte bygning). Og her er der også plads til både *Roskilde Festivalen*, *OL* og *ESC*, fordi de er kulturelle institutioner. Også selv om selve begivenheden kun finder sted i et begrænset tidsrum med jævne mellemrum. Som institution eksisterer de alle i vores bevidsthed, og de har dermed en fast plads i det om ikke konkrete, så mentale onymikon, dvs. det forråd af navne vi bærer rundt på.

I Tyskland skiftede man i 2001 den franske titel *Grand Prix Eurovision de la Chanson Européenne* ud med *Eurovision* eller *ESC*; også i Danmark vinder den engelske forkortelse frem, ikke mindst blandt *aficionados*. Shu-

BiDua, der alle dage har haft en respektløs omgang med sprogets etablerede størrelser, tager udgangspunkt i den traditionelle titel og håner i sangen *Melogik* de moderne hitmagere, der angiveligt sætter en computer til at generere *Melon Gram Fis*-vindere, som bandet omskriver *melodigrandprix*.

Engelsk i DMGP

Vi ser nu på, hvornår og hvordan det gik til, at engelsk blev sproget, også danske kandidater partout skulle synge på.

Angliceringen af de danske bidrag satte successivt ind. Frem til den ti-årige pause for Danmark fra 1966–1977, hvor DR af programpolitiske grunde bojkottede arrangementet, der af mange betragtedes som useriøst (hvad det i en vis forstand naturligvis også er), var der ikke skyggen af engelsk indflydelse på sangene (1956: *Skibet skal sejle i nat*; 1957: *Jeg rev et blad ud af min dagbog*; 1958: *Uh – jeg ville ønske jeg var dig*; 1959: *Det var en yndig tid*; 1960: *Angelique*; 1961: *Vuggeviser*; 1962: *Danseviser*; 1963: *Sangen om dig*; 1964: *For din skyld*; 1965: *Stop, mens legen er god* – en profetisk titel?). Det nærmeste, vi kommer fremmedsproget påvirkning, er Dario Campeottos franskklingende titel fra 1960, i hvert fald blandt de internationalt repræsenterede sange.

Den engelske indflydelse startede først i det små i anden ombæring med Mabels *Boom Boom*, som vandt det danske melodigrandprix i 1978 – over favoritten, Brødrene Olsens *San*

Francisco (ligeledes en dansksproget sang med engelsk udtalt titel og del af omkvædet). Ganske vist var det meste af den klassisk dansktoppede tekst pæredansk (omkvædet lød »Og det si'r boom boom og boom boom af lyst«). Men både gruppens navn og titlen på nummeret var engelske. Det gentagne lydord *boom* kunne lige så godt have været repræsenteret af det danske »bum«, men det engelske islæt forhindrede i det mindste en international skandale pga. homografien med et andet engelsk ord med betydningen »numse«. Hvad betydningen af bandnavnet er, er det ikke lykkedes os at finde ud af. Det eksisterer især i den engelsksprogede verden som både drenge- og pigenavn, men om det er det, der ligger til grund, ved vi ikke. Det engelske element var i øvrigt ikke nok til en god placering: Danmark landede som nummer 16 ud af 20. Men et engelsk indslag var nu grundlagt.

Også året efter vandt en dansksproget sang DMGP med en titel indeholdende en anglicisme, der går igen i omkvædet. Der er tale om Tommy Seebach-hittet *Disco Tango*. Trods c'et i *disco* udtales begge ord i titlen dog på dansk. Dette år var der i øvrigt en usædvanlig bred sproglig repræsentation fra Kongeriget. Blandt de ellers dansksprogede sange var der nemlig både et grønlandsk og et færøsk bidrag sunget af henholdsvis Rasmus Lyberth og Annika Hoydal.

I 1982 foretog årets vinder, bandet Brixx, en fiks lille justering af deres *Video video*, da den skulle fremføres

ved ESC: Omkvædet fik en mere engelskklingende, internationalt forståelig udtale, idet den danske sammentrækning af de to sidste stavelser (-djo) blev ophævet, og vokalerne udtalt som på engelsk.

I 1999 blev kravet om, at deltagerne ved ESC skulle synge på (et af) deres nationale sprog, ophævet. Man kunne nu optræde på et hvilket som helst (og ikke nødvendigvis europæisk) sprog. Det fungerede i første omgang sådan, at de dansksprogede nationale vindersange blev fremført i engelske versioner ved ESC. Således vandt Brødrene Olsen i 2000 med *Smuk som et stjernesked* DMGP for siden at indtage ESC med sangens engelske udgave. Brødrene fik dog ikke brug for at oversætte sangteksten forud for ESC-finalen, da sangen oprindeligt slet ikke var skrevet til DMGP, men på engelsk under titlen *Fly on the Wings of Love*. Man kan undre sig over den knapt så direkte oversættelse, men versemålet skal jo stemme, og det er slet ikke så let i dette tilfælde. Til det tyske marked blev sangen efter ESC-sejren således oversat til *Weil nur die Liebe zählt*. Denne oversættelsesvirksomhed var i øvrigt ikke noget nyt i ESC-sammenhæng: Tidligere blev vindersangene i vid udstrækning oversat til andre europæiske sprog: jf. fx Nicoles danske version *En smule fred* af den tyske *Ein bißchen Frieden* (gl. ortografi), men det var netop ikke udtryk for fremmedsprogsdominans, men snarere empati og forsøg på at tilpasse sig de omsætningsrelevante landes sprog.

Den totale sprogfrihed

Et afgørende skridt mod angliceringen blev taget i 2004. Nu var det ikke blot tilladt at optræde på et valgfrit sprog foran det internationale publikum ved ESC, men allerede ved den nationale konkurrence.

I 2005 vandt den foreløbigt sidste dansksprogede sang DMGP, nemlig *Tænder på dig*. Ved ESC blev nummeret i lighed med de foregående vindere sunget på engelsk, nu med titlen *Talking to you*.

Ser vi på feltet i den danske konkurrence, siden det engelske også her blev givet frit, daler andelen af dansksprogede sange – fra ti ud af ti i 2004 til under halvdelen fra 2007 og frem, siden 2016 endda kun en ud af ti.

I præsentationen af deltagerne forud for DMGP 2019 kaldte DR selv Humørekspressens *Dronning af Baren*, der mindre end de øvrige bidrag lader til at ønske at blive taget seriøst, for »årets danske indslag«. En formulering, der lugter lidt af pligt-skyldig tradition. Man kommer til at tænke på DSB's tilføjelse til nogle togankomster: »til tiden«, altså modsat normen eller forventningen.

Til gengæld er det grønlandske sprog vendt tilbage, men denne gang kun som folkloristiske strejf i den ellers engelsksprogede publikumsfavorit *League of Light* sunget af de grønlandske sangerinder Julie & Nina. Også årets engelsksprogede vindingsang indeholder effektfulde passager på andre sprog, nemlig fransk, dansk og tysk. Men dette

trick er ikke nyt – især fra de store europæiske sprog har vi før hørt brudstykker i ellers dansksprogede sange som *Mon Coeur* (1960), *Pour-quoi* og *Amiga Mia* (1963), *Bye, bye* (1980) *Uno Mondo* (1993), *Je Ne Regrette Rien* (2006) samt *Manjana* og *Mi Amore* (2015).

Den første – og foreløbigt sidste – dansksprogede ESC-vinder

I 1957 opnåede Danmark 3.-pladsen med Birthe Wilke og Gustav Wincklers *Skibet skal sejle i nat*. Det var samtidig første gang, Danmark deltog, og der har været spekuleret i, om sangen ville have vundet, hvis det ikke havde været for det lange kys efter optrædenen. Men man må konstatere, at dansk som sprog kun har vundet ESC én gang, nemlig med *Dansevisen*, fremført af Jørgen og Grethe Ingmann. Det var i 1963. Det var åbenbart ingen hindring for de danske finalister, at de performede på dansk – og det et meget formfuld-ent et af slagsen (»Et solstrejf i en vandpyt ...«). Men allerede efter få årtier var engelsk blevet normen.

Den gradvise anglicering af ESC

Fra det første arrangement i 1956 og frem til 1965 var der ingen sprogpolitik for showet. I modsætning til vokalens kvalitet, som under ingen omstændigheder måtte – eller må – være playback (denne restriktion gælder kun internationalt), kunne kunstnerne dog i princippet fremføre

deres sang på hvilket som helst sprog. I reglen sang kunstnerne på deres modersmål. Og man ville nødigt have undværet bidrag som det franske *L'oiseau et l'enfant*, tyske *Dschenghis Khan* eller italienske *Nel blu dipinto di blu*, bedre kendt som *Volare* (»at flyve«). Men der var alligevel en tendens til flere vindere på de sprog, der tales og forstås af flest europæere.

Da alle sprog blev tilladt i 1965, stillede Sverige op med *Absent Friend*, der dog ikke vandt over franske France Galls bidrag for Luxembourg, *Poupée de cire* med en tvetydig tekst skrevet af Serge Gainsbourg. Først i årene 1973–1976 måtte der igen optrædes på valgfrit sprog, og det blev ABBA's springbræt til det internationale gennembrud med den engelske *Waterloo*. I en sådan grad, at de færreste kender stednavnets indigene nederlandske udtale.

En nøgtern top-3 over de sprog, de i alt 67 vindende sange – antallet skyldes, at førstepladsen i 1967 deltes mellem fire sange – har været fremført på siden starten i 1956 og frem til i dag, ser således ud:

engelsk: 33 sange
fransk: 14 sange
hebræisk og nederlandsk: 3 sange

Dermed har knap halvdelen af vindere sangene været på engelsk og næsten en fjerdedel på fransk. Men billedet bliver historisk mere interessant, hvis man ser på tendenserne i forbindelse med ændringerne af sprogpolitikken:

Indtil 1999, hvor sprogvalget blev gjort frit, var fransk lige så succesfuldt som engelsk ved ESC; begge sprog høres i omkring 30 % af sangene. Faktisk skal vi helt frem til 1967, før *Puppet on a String* var den første engelsksprogede vindersang ved ESC, hvilket er slående set i lyset af de sidste mange års engelskdominans.

I årene efter 1999 er fordelingen faldet markant ud til engelsks fordel: 19 af 21 vindere sange har haft engelsk tekst, dvs. lidt over 90 %. Deltagerfeltet afspejler også favoriseringen af engelsk, dog i mindre grad: Sprogfordelingen ved ESC 2018 lå således på 29 helt eller delvist engelsksprogede sange mod 8 sange på andre sprog, dvs. en andel på »kun« omtrent tre fjerdedele sange på engelsk. Her skal desuden nævnes, at fire af bidragene med engelske tekster var fra engelsktalende lande, nemlig Storbritannien, Irland, Malta og Australien. Bare denne lille analyse tyder altså på bedre vinderchancer for sange med engelsk tekst.

De kun to ikke-engelske vindere sange efter 1999 var til gengæld på sprog, der ikke nyder nogen større udbredelse som fremmedsprog: I 2007 vandt serbiske *Molitva* og i 2017 portugisiske *Amar Pelos Dois*. Begge numre var i øvrigt anderledes stilfærdige ballader fremført uden spektakulært sceneshow.

Fransks skæbne

En historie for sig er det franske sprogs karriere ved ESC, der stilnede af omtrent samtidig med, at det en-

gelske begyndte at vinde frem. Ikke siden 1988 har en vindersang været sunget på fransk, der ellers havde kronede dage som vindersprog i de foregående årtier, godt hjulpet på vej af at være repræsenteret af op til fire forskellige nationer. Men også Østrig har vundet med i hvert fald en fransksproget *titel*, Udo Jürgens' *Merci, Chérie*. Det var i 1966.

Op til 1988 lå andelen af fransk-sprogede sejre helt oppe på næsten 40 %. I samme periode lå andelen af engelsksprogede sange kun på 25 %. Men denne kvotient begyndte så småt at vokse fra 1992 frem mod 1999. Af denne periodes syv vindersange var de fem engelsksprogede – fire fra Irland og én fra Storbritannien. I 1999 gav den nye sproglige frihed sig straks udslag i vindersangen *Take me to your Heaven* fra hitmaskinen Sverige.

I praksis kom det frie sprogvælgt til at betyde en overvejende dominans af engelsk. Men i lyset af 1990'ernes tendens til engelsksprogede vindersange kan man retfærdiggøre regellemningen, da den gjorde konkurrencen mere fair ved at give bedre vinderchancer til ikke-anglofone nationer.

And the winner is ...

Danmark har vundet ESC 3 gange. Men samtidig må man sige, at det danske sprog også har tabt 2 gange, begge gange til engelsk. De tre danske internationale vindersange repræsenterer symbolsk 3 grader af anglicisering, der alle afspejler de

sproglige regler nationalt og ved ESC.

Den første, *Dansevisse*, var helt igennem dansk.

Den anden, *Smuk som et stjernesku*, som vel nærmest er et omkvæd med lidt fyld omkring, blev ganske vist lanceret på dansk for overhovedet at kunne deltage i DMGP. Men da det virkelig gjaldt, svigtede man altså modersmålet og præsenterede nummeret i engelsk indpakning, hvilket muligvis også netop sikrede sejren.

Den tredje, *Only Teardrops*, er så det ultimative knæfald for engelsk, da den helt fra deltagelsen i DMGP var skrevet på engelsk. Her gives der køb på alle tilløb, og der springes direkte ud i det, som Sebastian så rammende beskriver i *Den danske sang*: »They don't understand you if you don't sing in English / Have a Coke and a smile if you wanna get up«. Men statistikens klare udsagn er netop også, at engelsksprogede sange har større vinderchancer, og når det nu ikke længere er forbeholdt modersmålstalende, kan man dårligt klandre deltagerne for at sætte deres vinderchancer over deres modersmål. Og det sproglige indhold er alligevel ikke det, der kæles mest for hos de fleste melodigrandprixkandidater. Men alligevel skal teksten åbenbart helst være på et let forståeligt engelsk, ligesom det kendes fra store dele af popmusikken.

Så for at vende tilbage til afsnitsoverskriften: *And the winner is ... English*. Præcis ligesom vinderen i lotto strukturelt og i det lange løb er Danske Spil, og ikke den enkelte spil-

ler. Selv om hver enkelt deltagers mål naturligvis blot er at vinde, har det konsekvenser på det overordnede plan: Vi ender med et domænetab, ikke bare for dansk, men for alle andre sprog end engelsk. Charmen

går dermed lidt af showet, når vi ikke kan forundres over og nyde den sproglige mangfoldighed, det europæiske tv-transmissionsfællesskab råder over. Lidt mere *Danseviser*, og lidt færre *Teardrops*. *Please!*

Ken Farø,
*ph.d., lektor emeritus i tysk sprog,
Institut for Engelsk, Germansk og
Romansk,
Københavns Universitet,*

Lene Vinther Jensen,
*cand.mag. i tysk sprog og kultur,
akademisk medarbejder på Institut for
Engelsk, Germansk og Romansk,
Københavns Universitet*

Redaktionelt

Takket være en bevilling fra Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab har redaktionen gennemført en nyskanning af *Mål og Mæle* nummer 1–29 i højere kvalitet end de gamle skanninger. De nye udgaver er tilgængelige på *Mål og Mæles* hjemmeside mållogmæle.dk under menuen »Tidligere årgange« – samme sted som de gamle numre. De nye numre er elektronisk søgbare, ligesom de gamle numre var det.

Fra årgang 30 og frem er det de originale pdf-versioner af numrene der ligger på hjemmesiden, så de er allerede i tiptop-trykkvalitet.

Redaktionen skylder stud.mag. i Indoeuropæisk Simon Poulsen en stor tak for udførelsen af arbejdet med skanningerne.

Sprogviden med botanisk tema

1. Hvilken almindelig have- og snitblomsts navn har sine etymologiske rødder i en orientalsk hovedbeklædning?
2. Hvad får man, hvis man køber *daffodils* i Wales?
3. Hvilken krydderurt har et navn, der kan give håb om sundhed?
4. Hvor i landet kan en haveejer kalde en vækst *årsdalemøg*, og hvilken plante kan det mon dreje sig om?
5. Hvilken stueplante har man mon i stuen, hvis det flyver med sarkastiske ytringer – og hvis det ikke gør?
6. Hvilke vækster tilhører slægten *Helianthus*?
7. Kender du betegnelser for *mælkebøtte* på andre sprog?
8. Hvad sagde Lord Voldemort, da han gik ind i blomsterbutikken?
9. Hvilken plads i Rom hedder direkte oversat »blomstereng«?
10. Hvor mange farvebetegnelser med referencer til planteriget kan du ryste ud af ærmet?
11. Hvorfor siger man *vande blomster*, når man i virkeligheden typisk mener »planter«?
12. Hvad er den originale titel på den amerikanske sitcom *Blomsterbørns børn* med bl.a. Michael J. Fox, som i Danmark blev vist på TV2?
13. På hvilket sprog kalder man et fint lag skum på en velskænket fadøl for »blomst«?
14. I 2018 blomstrede ligblomsten igen i Botanisk Have i København. Det danske navn kommer af blomstens »duft«, men hvorfor hedder planten mon *Amorphophallus titanum* på latin?
15. Hvor mange »danske« fornavne afledt af plantebetegnelser kan du komme i tanke om?
16. Hvad har i mange år været Interfloras slogan?
17. Hvilken vækst kaldes på tysk *Ölbaum*?
18. Hvad betyder *sub rosa*?
19. Den fine lille skovblomst *linnæa* er opkaldt efter Carl von Linné. Hvilken staude er mon opkaldt efter Linnés elev Anders Dahl?